

Johan Ludvig Mowinckel og de 13

AV

direktør Lorenz Vogt

Statminister Johan Ludvig Mowinckel døde 1. oktober 1943 langt fra det land han elsket. Det er neppe noe indiskresjon å fortelle at han de siste år var en bitter og lite lykkelig mann etter det han hadde gjennomlevet. Om hans navn har det siden vært merkelig stille. Men er der noen grunn dertil? Han inntok dog en gang en bred plass i vårt lands politikk som i dets næringsliv. Hvad har man dessuten hatt å bebreide ham?

Efter hvert kommer der frem forskjellige dokumenter av interesse. Avgjørende blir ha vært nedenstående datert 5. mai 1942 og tilstillet regjeringen:

Den Norske Regjering.

Vi har brakt i erfaring at den norske regjering skal ha anmeldet statsråd Johan Ludvig Mowinckel om å komme over til London for å ta del i regjeringens arbeid her og for eventuelt senere å overta et regeringsopdrag i De Forente Stater. Vi vil ikke legge skjul på at om denne plan skulle bli satt i verk, ville dette vekke sorg og harme blandt storparten av oss som er regjeringens medarbeidere på utsiden.

Det er en historisk kjensgjerning at Johan Ludvig Mowinckel som de partipolitiske forhold var bærer et hovedansvar for at vårt militærvesen var organisert på en måte som gjorde det lite egnet til å verne landets fred mot et plutselig overfall. Det er kjent at Mowinckel derfor er en av de menn som er gjenstand for den sterkeste uvilje hjemme i Norge i dag. Vi skal imidlertid ikke gå inn på disse ting. For oss er det avgjørende at Mowinckel under invasjonen og senere under sitt lange ophold i Stockholm ikke har lagt for dagen det sinnelag som vi har rett til å kreve av et medlem av den norske regjering.

De månedene som nu er foran oss stiller regjeringen overfor viktige og vanskelige oppgaver enn den noen gang tidligere har hatt. Både selve frigjørelsen og gjentringen etterpå skal planlegges og forberedes. Mowinckel er en av de menn vi nødigst vil se som deltar i regjeringens fortrolige overveielse av disse spørsmål.

ringemedlemmer og med ministeriet Nygaardsvold og dets parti. — Men på Hamar hadde Kongen og et enstemmig Storting henstillet til ministeriet Nygaardsvold å fortsette. Man slo fast, at så lenge verdenskrigen varer, skulle den herske borgfred forsiktig unngå de gamle ting fra før 9. april. Det er denne borgfred som de 13 brøt ved sin ovenfor citerte skrivelse. Den gjorde det også umulig for Mowinckel å svare. Han ville da være likest illojal som de 13 og det tillot hans overbevisning ham ikke.

Beskyldninger fra den da forløpne del av okkupasjonstiden er alment holdt. Der tales om «sinnelag» men dokumenteres intet. Der brukes uttrykk som «en av de menn vi nødigst vil se — — — osv. Men det forklarer ikke hvorfor. Et typisk politisk sladredokument av hvilke der har vært så altfor mange.

Men dokumentet har også en rent menneskelig side. Der er blandt underskrivene menn som med glede solte sig i Mowinckels glans så lenge der var noe å vinne derved. Det var på en tid, da Mowinckel var en mektig mann, — men da han også begikk de forsmemmelser overfor forsvarset, som brevet angriper. Hvorfor tok de ikke avstand den gang? Forklaringen er likest enkel som beskjemmende.

Der er mennesker, som det faller likest naturlig å sparke til en forsvarslos mann som til å ligge på kne for en i stilling. Der er noe uridderlig i henvendelsen, — særlig nedstemmende fordi Johan Ludvig Mowinckel selv var en riddelig mann i alle livets forhold — om én selvagt ikke fellfri.

Da statsminister Richter var død og der ble opgitt en heksedans ved hans grav, skrev en av hans venner i «Dagbladet»: «Bør ikke vi nordmenn spørre oss selv om vi ikke i stridens hete er på vei til å miste litt av hjertelaget? Richter var en høyfyrnsfull og delta-

gende at ikke gikk på jakt etter skjulte grunnlag som ikke finner kjerlighet i oss. Denne følelse ligger dem så tett sammen stående ved en hård og urettferdig himm over ham. Sannheten er ikke at den bør sies — at hans sinne var så folsomt, at de former hans handlinger tok de var et sunt utstrukk for hans varme følelse.

Det er ikke overbevisende. Det viser for langt å citere dem. Det er også overflødig. I en tid hvor det er så salmindelig å tale om tykoreriente som noe nedsettende, kan det være nok å understreke, at noe mindre tykk i tankegang, ord og handlinger enn Johan Ludvig Mowinckel skal man lete lenge etter. Han manglet til og med en rekke av deres beste egenaspekter: respekt for disciplin, for korrekt embedsmannsmessig administrasjon og tradisjon.

Johan Ludvig Mowinckel har gremmet sig sterkt over den baktalelse han var gjenstand for. I en «velledning» forfattet mai—juni 1942 skriver han:

«Da jeg i mitt brev til utenriksminister Trygve Lie den 10. november 1941 skrev at «også jeg har vært gjenstand for sladder og ryktesmedierlets ondskap», ante jeg ikke hvor langt denne sladder hadde nådd og ennå mindre hvilken tilslutning ondskapen hadde fått.

I mai 1942 kom jeg til London på gjenreise fra Stockholm til U.S.A. hvor jeg etter regjeringens anmeldning hadde påtatt mig en viktig oppgave. Da regjeringen mente at denne oppgave ikke var forenlig med min stilling som konsultativ statsråd, uttrådte jeg av regjeringen.

Under opholdet i London overrakte den fungerende statsminister, utenriksminister Trygve Lie mig nedenstående henvendelse til «Den norske regjering.»

Blandt de 13 underskrivere er samtlige tre admiraler i kommando, men ellers ingen militære.

Jeg hadde intet som helst forhåndskjennskap til henvendelsen og har ikke vært gitt noen anledning til å uttale mig om de sære krenkende påstander som denne inneholder.

Jeg ønsker heller ikke nu å avgjøre noen personlig uttalelse, men innskrenker mig til i etterfølgende P.M. kort å erindre om den av mig fulgte «partipolitiske» linje før den 9. april 1940 samt ved en særlig dokumentasjon å la mitt politiske syn og mitt «sinnelag» etter samme datum tale for seg selv.

I dokumentasjonen er medtatt mitt manuskript til en tale holdt i Stockholm den 17. mai 1941, fordi denne tale har vært nevnt som eksempel på dette mitt «sinnelag».

Jeg beklager fremkomsten av de 13's henvendelse til regjeringen — ikke av hensyn til mitt personlig — men fordi den utgjør et bedrøvelig

id

skin-
pen. I
om a-
sjonen
n det
n skal

feilbe-
pelske
tyde-
kremt
ra in-
nd, og
n nu
a n t i
gelser
Det
og at
reises
naturs-
kon-

let

ges

seskur-
r vaert
august,
ikt som
erfarin-
et i høi
oprins-
s skul-
usjon.
inet år,
disteder,
bliotek-
re land
verbyg-

... men ikke minst av den politiske holdning han hadde selv. Vi kan se at Mowinckel var en sterkt innpræget Mowinckel og en av de mest virkelig ledende medlemmer af regeringens forsvarende overvejelse. Det er dog ikke den verste del af disse spørsmål.

For Mowinckel selv ville det ikke være så blitt bitter skuffelse å opleve at man ikke på utefronten. Han vil neppe på forhånd være i stand til å sætte sig inn i hvor ensom og isolert han ville bli. Efter de samstemmige oplysnings vi har fra ledende norsk hold i De Forente Staater, ville mottagelsen ikke bli værre der.

Vi er opmerksomme på at vi her kan synes å vise mangel på overberenhed overfor en landsmann, men tiden kaller på virkelig samhold. Regeringen er i dag vokteren av samholdet blandt nordmenn ute. Den plikter ikke forstå hoe som skaper splid og fremkaller mismot. Om regeringen nu på ny setter Johan Ludvig Mowinckel i aktivt regjeringsarbeide, vil det sikkert spre mismot og bidra til å svekke samholdet.

Vi henstiller til regeringen at den ikke bare opgir planen om å få Mowinckel over hit og senere til Amerika, men at den også utviker at Mowinckel tar avskjed som norsk statsråd.

London, den 5. mai 1942.

Jacob S. Worm-Müller. J. Nørve. J. Schancke Jonassen. Danielsen. Wilh. Keilhau. Carl P. Wright. E. Corneliusen. Arnold Ræstad. Gunnar Johnsen. Alf Sommerfeldt. Johan Holst. C. Robertson.

Ovenstående har vært forelagt undertegnede som henviser til konferanser med statsministeren og utenriksministeren i fjor vår. Min stilling til saken blev da redegjort for, og på de premisser tiltrer jeg ovenstående.

Hj. Risør-Larsen.

Dokumentet har såvel en politisk som en menneskelig side. Det er ikke forstemmende i begge henseender — men også like oplysende vedrørende forfatternes mentalitet og begrepene innen de kreter, hvorfra det er utgått.

Mowinckels ansvar for vårt manglende forsvarsbereidskap nevnes som en historisk klenstjerning. Vel. Han har sitt ansvar. Hans feilvurdering bestod i at han mente at en sterk nasjonal holdning lot seg opprettholde uten å være beskyttet av et tilstrekkelig sterkt militært forvar. Det var en feilvurdering som han delte med mange, bl. a. med sine nærmeste venner.

Det er ikke minst av den politiske holdning han hadde selv. Vi kan se at Mowinckel var en sterkt innpræget Mowinckel og en av de mest virkelig ledende medlemmer af regeringens forsvarende overvejelse. Det er dog ikke den verste del af disse spørsmål.

For Mowinckel selv ville det ikke være så blitt bitter skuffelse å opleve at man ikke på utefronten. Han vil neppe på forhånd være i stand til å sætte sig inn i hvor ensom og isolert han ville bli. Efter de samstemmige oplysnings vi har fra ledende norsk hold i De Forente Staater, ville mottagelsen ikke bli værre der.

Vi er opmerksomme på at vi her kan synes å vise mangel på overberenhed overfor en landsmann, men tiden kaller på virkelig samhold. Regeringen er i dag vokteren av samholdet blandt nordmenn ute. Den plikter ikke forstå hoe som skaper splid og fremkaller mismot. Om regeringen nu på ny setter Johan Ludvig Mowinckel i aktivt regjeringsarbeide, vil det sikkert spre mismot og bidra til å svekke samholdet.

Vi henstiller til regeringen at den ikke bare opgir planen om å få Mowinckel over hit og senere til Amerika, men at den også utviker at Mowinckel tar avskjed som norsk statsråd.

London, den 5. mai 1942.

Jacob S. Worm-Müller. J. Nørve. J. Schancke Jonassen. Danielsen. Wilh. Keilhau. Carl P. Wright. E. Corneliusen. Arnold Ræstad. Gunnar Johnsen. Alf Sommerfeldt. Johan Holst. C. Robertson.

Ovenstående har vært forelagt undertegnede som henviser til konferanser med statsministeren og utenriksministeren i fjor vår. Min stilling til saken blev da redegjort for, og på de premisser tiltrer jeg ovenstående.

Hj. Risør-Larsen.

(H.P.) Det er i dag adskillig flere trædlere i drift i Norge enn før krigen. Som klent kan bare 11 stor-trædlere få fast konsesjon til følge trædlervognningen, men i de siste år er der blitt gitt en rekke tilleggskonsesjoner — hittil i alt 7 stykker. For tiden har 8 trædlere fast konsesjon, så der er fremdeles en del ledige juste konsesjoner som kan bli gitt etterhvert. Fire trædlere som er under bygging har fått tilslagn om midlertidig konsesjon, forteller sekretær K. S. Risør i Fiskeridepartementet.

De midlertidige konsesjoner som løven gir adgang til, gis når markedsforholdene gjør en skening av trælerflåten umulig. De gjelder vanligvis for 6 måneder og kan så forlenges.

Det er ikke minst av den politiske holdning han hadde selv. Vi kan se at Mowinckel var en sterkt innpræget Mowinckel og en av de mest virkelig ledende medlemmer af regeringens forsvarende overvejelse. Det er dog ikke den verste del af disse spørsmål.

For Mowinckel selv ville det ikke være så blitt bitter skuffelse å opleve at man ikke på utefronten. Han vil neppe på forhånd være i stand til å sætte sig inn i hvor ensom og isolert han ville bli. Efter de samstemmige oplysnings vi har fra ledende norsk hold i De Forente Staater, ville mottagelsen ikke bli værre der.

London/New York, 1. mai/juni 1942.

J. L. M.

Man føler bitterheten bak ordenen og også forakten for dem som i for landet vanskelig tid ikke kan holde fred. Man ser også angrepet på all den sladder, der grodde så frodig under okkupasjonen som etter frigjøringen. Hvor meget ondt blod den har satt aner vi, selv om den enkelte vel bare sitter inne med begrensede oplysninger i så henseende. Det skulde være interessant å vite om all denne sladder — den uautoriserte som den offisielt anerkjente — har utrettet noe godt. Har den bibradd til å forkorre krigen? Lettet den forholdene for folkene i det okkuperte Norge?

Lorentz Vogt.

Hvad blir det til med trål-fisket?

15 trædlere har for tiden konsesjon

Trælerspørsmålet har gjennem årene vært diskutert frem og tilbake, og fiskerne selv har tydeligvis fryktet at overproduksjon og arbeidsløshet vilde følge i trælerenes kjølvann. Mens vi her hjemme har diskutert, har så land som England, Tyskland og Frankrike bygget opp sterke trælerflåter, mens Norge for en stor del har måttet benytte mindre rasjonelle metoder.

Vil der bli gitt anledning til friere trålefiske i Norge? Fremdeles er dette spørsmål ubesvart. Rasjonaliseringsskomitéen for trålefiske har imidlertid nu avgitt sin innstilling hvor flåtalet går inn for utvidet trålefiske, men om fremgangsmåten er komitéens medlemmer ikke enige. På Norges Fiskerlags Årsmøte, som skal holdes i Trondheim i haust, vil rasjonaliseringsskomitéen få en bred plaus.